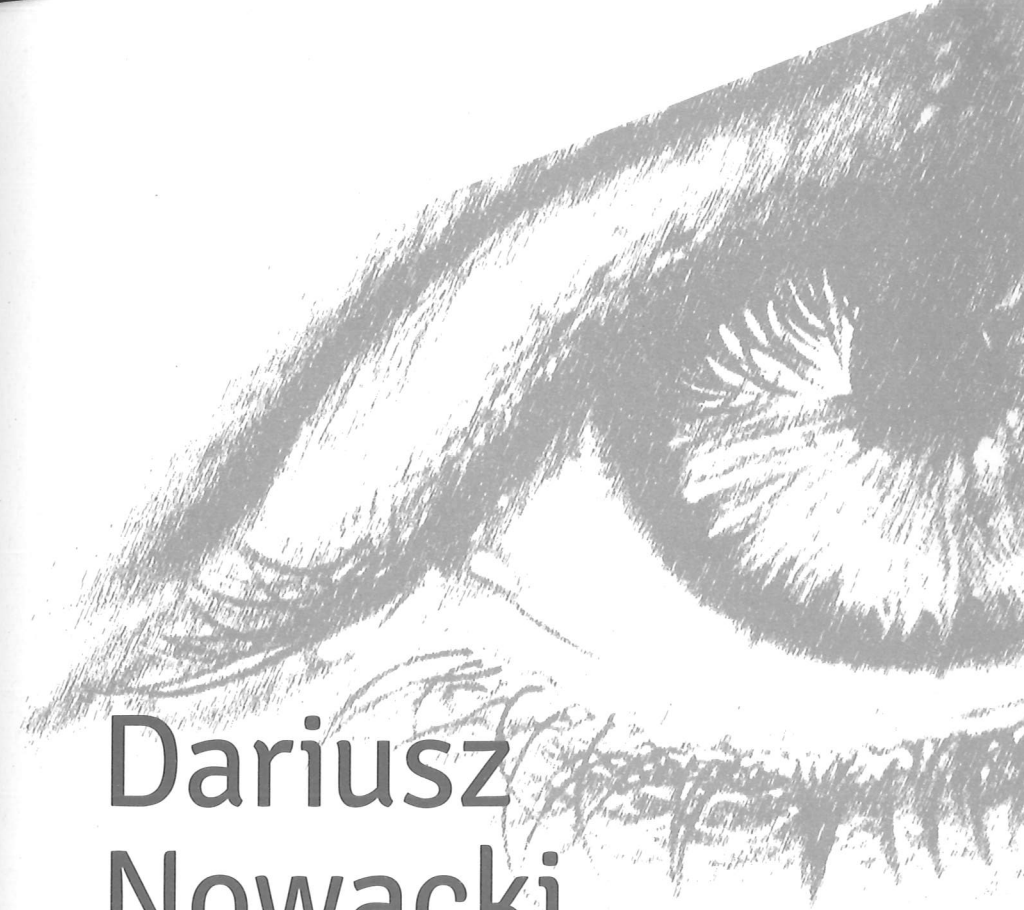

Dariusz Nowacki — ur. w 1965 roku, krytyk i badacz literatury, pracownik Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autor książek: *Zawód: czytelnik. Notatki o prozie polskiej lat 90.* (1999), *„Ja” nieuniknione. O podmiocie pisarstwa Jerzego Andrzejewskiego* (2000), *Wielkie Wczoraj* (2004), *Kto im dał skrzydła. Uwagi o prozie, dramacie i krytyce (2001–2010)* (2011). Redaktor kilku tomów zbiorowych oraz dwu antologii: *Orkiestru iza leđa. Antologija poljske kratke priče* (wraz z Ivaną Vidović Bolt) i *Była sobie krytyka... Wybór tekstów z lat dziewięćdziesiątych i pierwszych* (wespół z Krzysztofem Uniłowskim). Od debiutu prasowego (1992) do dziś opublikował przeszło 500 szkiców, recenzji i artykułów publicystycznych.

UKOSEM

szkice o prozie

Dariusz
Nowacki

UKOSEM

szkice o prozie

BIBLIOTEKA „OPCJI”

Katowice 2013

Recenzent
Elżbieta Hurnikowa

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

© 2013 by Uniwersytet Śląski w Katowicach

ISBN 978-83-930774-5-8

Wydawca:

 Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych
Katowice, pl. Sejmu Śląskiego 2
stowarzyszenieiw@gmail.com

Projekt okładki i stron tytułowych:
Magdalena Nazarkiewicz

SPIS TREŚCI

OD AUTORA / 7

CZEŚĆ PIERWSZA: PRZEKROJE

Narodziny gwiazdy (Szczepan Twardoch) / 11
Cały ten smutek (Wojciech Chmielewski) / 36
Arabia Felix i inne bajki parareligijne (Piotr Ibrahim Kalwas) / 46
Przygody pana Michała (Michał Witkowski) / 64
Trójskok (Radosław Kobierski) / 89

CZEŚĆ DRUGA: ZBLIŻENIA

W stronę łagodności. O czterech tomach prozy Kazimierza Orlosia / 99
Spryciarz świętokrzyski. O *Trylogii młodzieńczej* Zbigniewa Masternaka / 108
Życie doskonale puste. O krakowskiej trylogii egzystencjalnej Jerzego Franczaka / 117
Obcierki i inne rozkosze. O *Ruchach* Sławomira Shutego / 128
Narodziny frustracji. Na marginesie *Trocin* Krzysztofa Vargi / 141

CZEŚĆ TRZECIA: POWROTY

Teraz na niego zagłada? / 151
Chwalebna czujność „partyjnych recenzentów” / 157
Jakiegoż to gościa mieliśmy / 161
Cykady na Cykladach i „pogłębiacze” / 167
Co to znaczy przypomnieć? / 174
Uroczą retrospektywa / 179
La belle époque / 183
Prowizoryczne wnioski / 186

INDEKS NAZWISK / 187

OD AUTORA

Ukosem, czyli jak? Na pewno nie z niechęcią, nieprzyjaźnie, co podsuwa frazeologizm „patrzeć/zerkać ukosem”, raczej ukośnie w stosunku do czegoś, po przekątnej. Oczywiście myślę tutaj o współczesnej polskiej prozie i zarazem o moim o niej pisaniu. Po prostu chciałem przedstawić pewną część własnych sprawozdań z lektur, a ponieważ musiałem wybrać — książki i losy pisarzy w pierwszej kolejności — dokonałem cięcia, ukośnego właśnie.

Ciąć po przekątnej — jeśli nadal odwoływać się do tej metafory — to odsłaniać twórczość pisarzy, których się podziwiał, nieledwie szanuje lub w ogóle się nie ceni, to wskazywać na zjawiska ważne i marginalne, sprawy przedawnione i aktualne. Zapewniam przy tym, że w ukośnym cięciu — tak jak je rozumiem — nie ma intencji polemicznej bądź wywrotowej. Nie chodzi mi zatem o podgryzanie zastanych hierarchii literackich ani o, jakkolwiek rozumiany, gest rewindykacyjny czy odnowicielski. Jeśli w ogóle tego rodzaju operacje są dziś do przeprowadzenia, to tylko w ramach dużych przedsięwzięć monograficznych, w których próbuje się ogarnąć tzw. całość (której oczywiście ogarnąć nie sposób, ale próbować trzeba). Tymczasem niniejsza książka — jak stanowi podtytuł — jest zbiorem szkiców o polskiej prozie współczesnej, nie zaś raportem o stanie tejże prozy. A jeżeli już o tym mowa, wypada poinformować, że w *Ukosem* komentuję tomy prozy (powieści i zbiory opowiadań), które zasadniczo poznaliśmy po roku 2001, choć część z nich czytaliśmy z dużym opóźnieniem w stosunku do czasu ich powstania (tu większość tekstów wypełniających trzecią część tomu, a więc segment *Powroty*).

Nie kryję, że układając tę książkę, starałem się nie myśleć o wymogach „poprawnościowych”, zobowiązaniach ustalonych gdzieś poza mną, powinnościach, jakie rzekomo ciążyą na krytyce literackiej. Toteż dopiero finalizując

Wśród ptaków wielkie poruszenie,
ci odlatują, ci zostają,
na łące stoją jak na scenie —
czy też przeżyją, czy dotrwają?
Agnieszka Osiecka

tę rzecz, zauważyłem, że bohaterami tego zbioru są... bohaterowie. Nikt mi rzecz jasna nie uwierzy, że zdecydował o tym przypadek, zwłaszcza że decydować zaiste nie powinien. Nawet nie z uwagi na „parytet”, lecz dlatego że dziś, a właściwie od lat mniej więcej siedmiu, literatura kobieca i literatura kobiet (to, jak wiadomo, nie to samo) stanowi główny nurt naszej beletrystyki, dysponuje ewidentną (nade wszystko ilościową) przewagą nad innymi formami komunikacji literackiej. To w kręgu literatury kobiecej, bo raczej nie literatury kobiet, wypracowano aktualne wzory rynkowego (porażająco wysokie nakłady) i czytelniczego (wierne, zdyscyplinowane fankluby, dzikie tłumy na spotkaniach z pisarkami) sukcesu. Jeśli więc pozwoliłem sobie na pominięcie, to ze świadomością, że przy najbliższej okazji będę musiał do tego fenomenu wrócić; wyminąć go czy przeskoczyć niepodobna.

O ile już teraz gotów jestem zadeklarować korektę, a nawet zadośćuczynienie (zbiór szkiców o twórczości współczesnych pisarek), o tyle uginam się pod naporem innego dominującego dziś żywiołu prozatorskiego. Mam na uwadze triumfalny pochód prozy obiegu popularnego, zwłaszcza powieści kryminalnej i — ciągle jeszcze — fantastyki. Stąd bierze się bolesna świadomość, że w *Ukosem* przedstawiam nie tę prozę, która jest szeroko czytana i „przeżywana”, lecz głównie tę, której publiczne istnienie jest co najmniej problematyczne. Nawiasem mówiąc, nigdy wcześniej (po roku 1989) nie mieliśmy do czynienia z takim rozejściem się literatury i towarzyszącej jej krytyki: opowieści najlepiej obecne w świadomości dzisiejszych czytelników pozostają w zasadzie bez krytycznoliterackiego komentarza. Wspominam o tym, bo chcę powiadomić, że pozostając poza głównym nurtem kultury literackiej, nie czuję się komfortowo.

Niektóre teksty składające się na tę książkę były uprzednio drukowane na łamach czasopism bądź w działach kulturalnych gazet codziennych. Dla niniejszego wydania zostały one przejrane i, jeśli zachodziła taka potrzeba, zmienione. Większość jednak szkiców ma charakter premierowy; w wielu wykorzystałem własne cząstkowe rozpoznania (na ogół utrwalone w recenzjach). W miarę możliwości starałem się nie wikłać własnego głosu w cudze słowo, troszcząc się o zachowanie perspektywy autorskiej, rzecz jasna celowo nieobiektywnej. Stronniczość, a także prowizoryczność prezentowanych tu wywodów w dużej mierze wzięła się stąd, że są to wypowiedzi pionierskie: poza kilkoma wyjątkami dzieła prozatorskie, które omawiam w pierwszej i drugiej części *Ukosem*, nie były, delikatnie mówiąc, rozpieszczane krytycznoliterackim słowem.

INDEKS NAZWISK

- Anderman, Janusz 158
Andrzejewski, Jerzy 151–157
Antonik, Dominik 72
Apulejusz 84
- Bahdaj, Adam 86
Balzak, Honoriusz 119
Barańczak, Stanisław 179
Barański, Andrzej 108–109, 111
Baron, Marta 134
Baudrillard, Jean 25
Bauman, Zygmunt 25
Beckett, Samuel 48, 61, 88
Bereś, Stanisław 74, 77
Bereza, Henryk 158
Bernhard, Thomas 91
Bertolucci, Bernardo 49
Białkowski, Tomasz 100
Biedrzycki, Krzysztof 68
Bielas, Katarzyna 59
Bielecki, Marian 81
Bielik-Robson, Agata 33
Bieńkowski, Dawid 76
Bierut, Jacek 84
Bikont, Anna 153–154
Błoński, Jan 153, 178
Browarny, Wojciech 84
Buczkowski, Leopold 164
Bunin, Iwan A. 101
Burke, Edmund 12
- Burko, Jacques 161
Buryła, Sławomir 38
- Camus, Albert 119, 176
Cat-Mackiewicz, Stanisław 183
Cegielski, Max 56
Chateaubriand, François-René 12, 18
Chmielewski, Wojciech 36–45, 102
Cioran, Emil 119
Clinton, William J. 18
Cortázar, Julio 61
Czapliński, Przemysław 69–70, 141–
142, 144
Czekański, Grzegorz 84
Czyż, Stanisław 89–90
Ćwikła, Paweł 180
- Dante, Alighieri 119
Debord, Guy 164
Drağ, Bronisław 168
Dukaj, Jacek 16, 26
Dunin, Kinga 65, 69
Dunin-Wąsowicz, Paweł 14, 65, 68,
128
- Edigey, Jerzy, właśc. Korycki, Jerzy 150
Ellis, Bret E. 178
- Fallaci, Oriana 51–52
Fontane, Theodor 88

- Foucault, Michel 82
 Franco, Francisco, właśc. Franco Bahamonde, Francisco 18
 Franczak, Jerzy 117–127
- Gide, André 119, 143
 Giddens, Anthony 25
 Gierek, Edward 172
 Goetel, Ferdynad 149
 Goethe, Johann W. 16, 106
 Gombrowicz, Witold 53–55, 61–62, 88, 115, 118, 120
 Gomulicki, Wiktor 184
 Gomułka, Wiesław 178
 Gorgol, Tadeusz 167
 Grass, Günter 24
 Gruszczyński, Piotr 74
 Guevara, Ernesto, właśc. Guevara de la Serna, Ernesto R. 18
 Gulam, Ustad A. 48
- Hackett, Steve 41
 Hejrowski, Krzysztof 51
 Herling-Grudziński, Gustaw 115
 Hernas, Marcin 163–164
 Hłasko, Marek 83
 Horubała, Andrzej 12–13, 17, 29, 37, 45, 48
- Iredyński, Ireneusz 150, 174–179, 186
 Irzykowski, Karol 118
 Isakowicz-Zaleski, Tadeusz 20–21
 Iwasów, Inga 155
 Iwaszkiewicz, Jarosław 32, 101
- Jabłoński, Witold 167
 Janowska, Katarzyna 74
 Janus-Sitarz, Anna 68
 Jarzębski, Jerzy 65
 Jasiński, Bruno, właśc. Zysman, Wiktor 149
- Jaszewska, Maja 46
 Jelinek, Elfriede 178
 Joyce, James 176
 Jünger, Ernst 12, 28
- Kaliściak, Tomasz 167, 169, 172, 186
 Kane, Sarah 178
 Kantor, Tadeusz 78, 163
 Kalwas, Piotr I. 46–63
 Kapuściński, Ryszard 56
 Karpowicz, Ignacy 36
 Karpowicz, Tymoteusz 84
 Kawafis, Konstandinos 174
 Kazimierz III Wielki 26
 Kępiński, Piotr 88
 Kijowski, Andrzej 164
 Kirsch, Donat 157–161, 186
 Kitrasiewicz, Piotr 149
 Klein, Calvin 18
 Kłosiński, Krzysztof 128
 Kobierski Radosław 89–95
 Komornicka, Maria J. 149
 Konior, Irek 28
 Konwicki, Tadeusz 164
 Kopacki, Andrzej 155, 168
 Kopeć, Zbigniew 154
 Kopiński, Aleksander 36, 38, 40, 43
 Kornhauser, Julian 65
 Kowalczyk, Bartosz M. 176
 Kozicka, Dorota 68
 Koźbiel, Janina 53
 Krasiński, Zygmunt 120
 Kruk, Erwin 105
 Kruszyński, Zbigniew 20
 Krzczunowicz, Maria 32
 Krzywicka, Irena 150–151
 Kuczok, Wojciech 36, 91–92
 Kwaśniewski, Tomasz 81
- Lampedusa, Giuseppe T. 12
 Lem, Stanisław 178, 182

- Lewandowski, Wacław 157
 Libera, Antoni 177
 Linke, Bronisław W. 28
 Liroy, właśc. Marzec, Piotr K. 113
- Łoziński, Józef 73, 114–115
 Łukasiewicz, Małgorzata 168
- Mackiewicz, Józef 29
 Madaliński, Artur 133–134, 139
 Maistre, Joseph 12
 Majdecki, Jan 175
 Majmurek, Jakub 12
 Maliszewski, Karol 68
 Malraux, André 55
 Małkowska, Monika 133
 Mann, Tomasz 14
 Márjai, Sándor, właśc. Grosschmied de Mára, Sándor K. 12
 Marcinów, Zdzisław 150, 179
 Marecki, Piotr 64, 89, 109, 163–164
 Masłoń, Krzysztof 154
 Masłowska, Dorota 12, 36, 39, 65, 67, 83
 Masternak, Zbigniew 108–116
 Michalski, Cezary 48–49
 Mickiewicz, Adam 78, 120, 128
 Miecznicka, Magdalena 74
 Miller, Henry V. 133
 Miłosz, Czesław 105–106, 153
 Mizerkiewicz, Tomasz 111, 121, 129, 134–136, 140
 Mrozek, Sławomir 156, 178
 Musiał, Grzegorz 53, 65, 167–168
 Mussolini, Benito 52
 Mycielski, Zygmunt 156
- Nęcka, Agnieszka 129, 133, 135, 138
 Niemczyk, Krzysztof 161–167, 186
 Nienacki, Zbigniew, właśc. Nowicki, Zbigniew T. 86
- Niziurski, Edmund 86
 Nowacki, Dariusz 69, 72, 93, 118, 133, 150
 Nowakowski, Marek 39, 76
 Nyczek, Tadeusz 102
- Odija, Daniel 76, 100
 Odojewski, Włodzimierz 107
 Olejniczak, Józef 134
 Olszewski, Tadeusz 167–174
 Onak, Leszek 114
 Onichimowski, Filip 100
 Oramus, Marek 181
 Orłoś, Kazimierz 39, 99–107
 Orska, Joanna 80–81, 88
 Ostaszewski, Robert 57–58, 74, 118, 132–133
 Owidiusz 83
- Pankowski, Marian 156
 Parnicki, Teodor 26, 164
 Parowski, Maciej 180–181
 Pasek, Jan Ch. 78
 Pasewicz, Edward 168
 Pašek, Mirko 50, 52
 Pawelec, Dariusz 186
 Pawlikowski, Michał, K. 183–186
 Pinochet, Augusto J. 18
 Popiełuszko, Jerzy 21
 Proust, Marcel 88, 176
 Pstrowski, Wincenty 35
 Ptaszkowska, Anka 163–165, 186
- Quinn, Anthony 173
- Reagan, Ronald W. 18
 Rimbaud, Artur 91
 Ritz, German 155, 168
 Robert, Maciej 133
 Rorty, Richard 25
 Rousseau, Jean-Jacques 119

Rusiłowicz, Kamil 25
 Rusinek, Wojciech 127
 Rybowicz, Jan 90
 Rymkiewicz, Jarosław M. 16
 Rzepka, Wojciech R. 27
 Rzewuski, Wacław 79
 Rżany Rafał 102

Saint-Exupéry, Antoine 112
 Samson, Hanna 151
 Sartre, Jean-Paul 119
 Schiller, Friedrich 16
 Schulz, Bruno 61, 91, 118
 Shuty, Sławomir, właśc. Mateja,
 Sławomir 36, 39, 76, 128–140
 Sieniewicz, Mariusz 36, 76
 Sieniuc, Paulina 175
 Singer, Isaac B. 53, 55
 Skokowski, Paweł 151
 Skrzyposzek, Chrystian 186
 Smarzewski, Wojciech 105
 Sobolewska, Justyna 133
 Sobolczyk, Piotr 173–174
 Sowińska, Agnieszka 85
 Słowacki, Juliusz 173
 Stachura, Edward 90
 Stankiewicz, Jerzy 112
 Stasińska, Beata 94
 Stasiuk, Andrzej 90, 100
 Steifer, Marian 32
 Stokfiszewski, Igor 64, 89
 Strumyk, Grzegorz 100
 Synoradzka, Anna, zob. Synoradzka-
 Demadre, Anna
 Synoradzka-Demadre, Anna 154, 156
 Szczęsna, Joanna 153–154
 Szczygielski, Marcin 168
 Szekspir, William 61, 120
 Szewc, Piotr 94
 Szybowicz, Eliza 127
 Śmieja, Wojciech 168

Śmigły-Rydz, Edward 32
 Świdorski, Bronisław 54
 Świetlicki, Marcin 87

Tekieli, Robert 48
 Termer, Janusz 158
 Themerson, Stefan 118
 Tocqueville, Alexis H. 12
 Tokarczuk, Olga 65
 Tomasiak, Krzysztof 88, 154, 156
 Tomaszewicz, Ewa 69
 Tomaszuk, Julian 131
 Tomczok, Paweł 134
 Tomkowski, Jan 53
 Trzebiński, Andrzej 28
 Trznadel, Jacek 151
 Twardoch, Szczepan 11–35

Uniłowski, Krzysztof 73, 79, 80, 81,
 84, 126
 Urbanowski, Maciej 101, 183, 186
 Urbański, Piotr 155

Vaneigem, Raoul 164
 Varga, Krzysztof 42, 141–146

Wańkiewicz, Melchior 184
 Warkocki, Błażej 167–168
 Wharton, William, właśc. Du Aimé,
 William A. 84
 Wilk, Mariusz 62
 Wiśniewski-Snerg, Adam 150
 Witkacy, zob. Witkiewicz, Stanisław I.
 Witkiewicz, Stanisław I. 166
 Witkowski, Michał 36, 39, 64–88,
 168
 Witkowski, Stefan 32
 Wittgenstein, Ludwig J. 61
 Wittlin, Józef 149
 Wnuk-Lipiński, Edmund 181
 Wodecka, Dorota 13

Wojciechowski, Piotr 76, 164
 Wojdas, Joanna 116
 Wolski, Marcin 181
 Wydra, Wiesław 27

Zajdel, Jadwiga 180
 Zajdel, Janusz A. 150, 179–182
 Zbych, Andrzej, właśc. Szupulski,
 Andrzej i Safjan, Zbigniew 150
 Zegadłowicz, Emil 128
 Zeydler-Zborowski, Zygmunt 150
 Zygmunt, Michał 168

Żeromski, Stefan 115
 Żulczyk, Jakub 36
 Żurawiecki, Bartosz 168
 Żwikiewicz, Wiktor 181

Dofinansowano ze środków
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Publikacja zrealizowana w ramach projektu
współfinansowanego przez
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Samorząd
Województwa Śląskiego

W *Ukosem* zostały omówione
tomy prozy:

Wojciecha Chmielewskiego

Jerzego Franczaka

Ireneusza Iredyńskiego

Piotra Ibrahima Kalwasa

Donata Kirscha

Radostawa Kobierskiego

Zbigniewa Masternaka

Krzysztofa Niemczyka

Tadeusza Olszewskiego

Kazimierza Orłosa

Michała K. Pawlikowskiego

Sławomira Shutego

Szczepana Twardocha

Krzysztofa Vargi

Michała Witkowskiego

Janusza A. Zajdla

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

S
I
W

Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych
stowarzyszenieiw@gmail.com

BIBLIOTEKA

Kwartalnika Kulturalnego „Opcje”
www.opcje.net.pl

Ukosem, czyli jak? Na pewno nie z niechęcią, nieprzyjaźnią, co podsuwa frazeologizm „patrzeć/zerkać ukosem”, raczej ukośnie w stosunku do czegoś, po przekątnej. Oczywiście myślę tutaj o współczesnej polskiej prozie i zarazem o moim o niej pisaniu. Po prostu chciałem przedstawić pewną część własnych sprawozdań z lektur, a ponieważ musiałem wybrać — książki i losy pisarzy w pierwszej kolejności — dokonałem cięcia, ukośnego właśnie.

Ciąć po przekątnej — jeśli nadal odwoływać się do tej metafory — to odślaniać twórczość pisarzy, których się podziwia, nieledwie szanuje lub w ogóle się nie ceni, to wskazywać na zjawiska ważne i marginalne, sprawy przedawnione i aktualne. Zapewniam przy tym, że w ukośnym cięciu — tak jak je rozumiem — nie ma intencji polemicznej bądź wywrotowej. Nie chodzi mi zatem o podgryzanie zastanych hierarchii literackich ani o, jakkolwiek rozumiany, gest rewindykacyjny czy odnowicielski. Jeśli w ogóle tego rodzaju operacje są dziś do przeprowadzenia, to tylko w ramach dużych przedsięwzięć monograficznych, w których próbuje się ogarnąć tzw. całość (której oczywiście ogarnąć nie sposób, ale próbować trzeba). Tymczasem niniejsza książka — jak stanowi podtytuł — jest zbiorem szkiców o polskiej prozie współczesnej, nie zaś raportem o stanie tejże prozy.

(fragment książki)